

ventarierna. Allt, som kan lockas fram ur kyrkans murar för att få dessa att tala, har här framställts, och ingen källa, som kan något förtälja om kyrkan och dess minnen, har lämnats obegagnad. Det kan tilläggas, att utom Nikolaikyrkan skildras här också Olaus Petri kyrkan, som emellertid icke kräft större utrymme än 4 sidor.

Sveriges kyrkor, som utgives av Riksantikvarien Sigurd Curman och professor Johnny Roosval, hör inte till kategorien »best sellers». Dess fortsatta existens hänger på en tunn tråd, och endast tack vare små anslag utkommer då och då ett band. »Sveriges kyrkor» behöver ägnas större intresse av den publik, som förstår och uppskattar den svenska kyrkan och dess minnen.

Bengt Cnattingius.

Koralimprovisation.

Ingen del av den organistiska utbildningen har varit mera försummad eller värdslöst behandlad än improvisationen. Detta förhållande, som gäller jämväl för organistutbildningen, har möjligen sin orsak i den uppfattning av improvisationens konst, som ännu är allmänt rådande: att improvisera förutsätter medfödd begåvning. Saknas sådan, »kan man inte lära sig improvisera». En sådan åsikt, som i sig icke rymmer hela sanningen, grundar sig på en ensidig uppfattning av improvisationen såsom allenast en konstnärlig angelägenhet. Detta må vara befogat, när det gäller profan improvisation, men för gudstjänstlig orgelimprovisation är den icke tillämplig i denna ensidiga utformning. Ifråga om liturgiskt orgelspel bör icke i första hand skiljas mellan begåvning eller obegåvning i detta stycke, utan emellan kunnighet eller okunnighet. En oeftergivlig fordran är här kunskapen om hantverket, d. v. s. enkelt uttryckt: *praktiska* satstekniska och formella kunskaper. Jag trycker med avsikt på ordet *praktisk*, ty här som ofta annars är det ej sällan så, att många gudstjänstspelare kunna vara förträffligt hemmastadda i musikens teori: harmonilära, kontrapunkt etc. och även besitta »skriv»-rutin». Trots detta kunna de vara tämligen bortkomna, när det gäller att i en improvisation praktiskt begagna sig av sina musikteoretiska kunskaper.

Det fordras icke något längre begrundande för att få klart för sig orsaken till detta förhållande. Den ligger i den organistiska utbildningen, sådan den är gängse i vårt land både inom och utanför konservatoriet. Det framhålles ständigt, att det viktigaste för

Hermann Keller, Schule der Choral-improvisation für Orgel. Edition Peters n:o 4447.

en blivande organist är, icke att vara en tekniskt skicklig orgelsolist utan att rätt kunna sköta den musikaliska delen av en gudstjänst, och att en sådan förmåga i betygshänseende bör bedömas högre än enbart teknisk spelskicklighet. Till det gudstjänstliga orgelspelet hör vid sidan av koral- och mässmusikspelning även modulation och preludering. Dessa sistnämnda förutsätta kunnskap i improvisation, ty även med aldrig så många tryckta preludie- (och modulations-) samlingar till sitt förfogande nödgas organisten väl nästan vid varje tjänstgöring att vid något eller flera tillfällen begagna sig av den egna improvisationen. Visst är det från liturgisk synpunkt rätt och gott, att det numera icke anses som ett tecken på undermålighet att en organist hellre anlitar preludiesamlingar än själv improviserar alla eller flertalet förspel. Ty så som vår improvisationsstil varit beskaffad: homofoni (ofta färggrann) med orkestral anstrykning (även i registreringer) förefanns en högst olämplig diskrepans mellan dessa av orgelspelaren improviserade partier och de övriga av gudstjänstens orgelliturgiska delar (koral, mässa). Det blev en nödvändig följd av de senare årens nydaningssträvanden på liturgins område, att även de stilvidriga organistimprovisationerna bannlystes. Man grep till tryckta förspel av god eller passabel liturgisk kvalitet och inskränkte de egna improvisationerna till oundgängliga, så knapphändigt som möjligt utformade modulationer.

Detta läge, som i stort sett kännetecknar den nuvarande situationen, kan icke sägas vara helt tillfredsställande. Ty, som alla organister med någon praktisk erfarenhet kunna bestyrka, behoven ifråga om preludier äro så omfattande och så mångskiftande, att de omöjligen kunna täckas med tryckta samlingar. Improvisationen är således i viss grad både nödvändig och önskvärd. Men här reser sig hindrande den stora svårighet, som heter: kunnskap i *stilenlig* liturgisk improvisering. Ingen initierad torde kunna bestrida påståendet, att den utbildning som svenska organister bli delaktiga av i detta ämne, vars stora liturgiska betydelse näppeligen någon vill ifrågasätta, icke sätter dem i stånd att rätt uppfylla de krav gudstjänstmusikens utformande härutinnan ställer. Detta är märkligt, ty som redan ovan påpekats, anses på vederbörligt håll, att kunskap i liturgiskt orgelspel, således även i improvisering, är det väsentligaste för en organist. Lika märkligt är, att någon kursplan eller handledning i liturgiskt orgelspel för organistelever ännu icke existerar. Detta måste givetvis ytterligare försvåra utbildningen, särskilt för den till äventyrs mindre begåvade. Möjligen beror detta egendomliga förhållande på den här ovan som gängse förfäktade meningen, att improvisation icke kan läras. I så fall måste problemet sägas vara missuppfattat, ty som tidigare hävdats, begåvningen att »fantisera» måste visserligen vara medfödd, men improviseringskonsten som hantverk kan läras och bör behärskas av var och en organist. Härvid förstås med improvisationens hantverk att praktiskt — vid orgeln — kunna

handskas rätt med musikteorins hävdvunna regler både ifråga om stämföring, formuppbyggnad och liturgisk stil.

Att orgelimproviseringen tilldelas en oförtjänt tillbakasatt ställning i organistutbildningen är dock — och det må vara en tröst för somliga — intet allenast för vårt land kännetecknande. Till och med i det kyrkomusikaliska föregångslandet Tyskland förefaller det, som man även där visserligen uppställt — efter vårt sätt att se — stora examensfordringar i improvisering men mer eller mindre överlåtitt åt (den större eller mindre) begåvningen att svara för de erforderliga kunskapernas förvärvande. Professor Hermann Keller, Stuttgart — känd hos oss bl. a. som utgivare av Bachs koralbearbetningar och Buxtehudeverk och som författare av en avhandling om musikalisk artikulation och frasering samt en generalbasskola — har känt det oefterrättliga i detta läge och till organistutbildningens tjänst utgivit en skola i koralimprovisering, som förtjänar det största beaktande även hos oss. Som framgår av titeln, har han till arbetsmaterial gripit det område av improvisationen som är av största praktiska betydelse: koralimproviseringen. Inom denna ram beröres dock även modulationskonsten, ehuru endast kortfattat och med hänvisande till specialarbeten på detta område (t. ex. Emil Paul: *Das kirchliche Orgelspiel*). Hermann Keller lägger upp sin »lärogång» med utgångspunkt från samma uppfattning om den gudstjänstliga improvisationen, som här inledningsvis framfördes. Han säger i sitt förord bl. a.: »Improvisation är ingivelse, den springer fram ur den skapande fantasin och den kan icke läras. Men möjliga att lära äro emellertid improviseringens tekniska former — — —» Han efterlyser sedan de läroböcker, efter vilka eleven skulle kunna arbeta på samma sätt som t. ex. efter en harmoni- eller en kontrapunktlärobok. De få verk, som tidigare funnits, äro, säger Keller, antingen föråldrade, ofullständiga eller för svåra. Med denna skola vill han giva en samling metodiskt ordnat material för utbildning i stilriktig, liturgiskt fullvärdig koralimprovisering. En genomgående princip, som därvid följes, är att inga färdiga mönsterexempel givas utan endast begynnelsen av varje övning, som det sedan blir elevens uppgift att fullfölja. Grunden lägges, som sig bör, med ett inlärande av ett exakt fyrstämmigt koralspel, där t. ex. bland andra kloka råd även framhållas betydelsen av en riktig fingersättning för att ernå ett tillfredsställande koralspel. Som en fortsättning kommer övning i trio-mässigt koralspel: koralen med höger hand, mellanstämmorna med v. hand och basstämman på pedalen, samt transposition och därefter korta intonationer, resp. »koralslut». För dessa sistnämnda anföras en hel rad exempel ur den klassiska orgellitteraturen: Böhm, Buxtehude, Scheidemann, de Grigny etc. Så följer i nästa avsnitt enklare modulationstyper avsedda att inläras och transponeras. I andra kapitlet begynna de verkliga improviseringsövningarna med koralmelodien i sopranstämman, först i fyrstämmig, därefter i tre- och tvåstämmig sats och stän-

dig i progressiv svårighetsgrad. Sedan övningar med kolorerad c. f. bedrivits, övergår man i det följande kapitlet till improviseringar med koralen i mellanstämmorna (huvudsakligen i tenorstämman) och basen, d. v. s. pedalen. Därefter kommer, som en ny teknik, att spela c. f. i pedalen såsom tenorstämman (med 8'-registrering) och som sopranstämman (med 4'). Fjärde kapitlet behandlar imitations- och förspelsfughetta-formerna och så följer slutligen i femte kap. de vidlyftigare koralförspelsformerna: c. f. med förimitationer och mellanspel och andra, mera sammansatta former. Exempel likaväl som övningar och hänvisningar — not-exemplen äro 121 till antalet — äro tagna från såväl klassiska som nutida koralmästares verk. 26 olika koralmelodier komma till användning.

Här föreligger en verkligt praktisk lärokurs i improvisering, som undviker allt onödigt teoretiserande och lämnar preciserade uppgifter till lösande. Förf. säger visserligen själv helt blygsamt, att hans verk endast vill lägga grundvalen; »vägen till den verkligt konstnärliga improvisationen får sedan den begåvade själv söka och finna», men att redan resultatet av att gå igenom en kurs som denna måste bli gott, är uppenbart. En förutsättning är dock, att eleven presterar ett träget och samvetsgrannt arbete. Det lönar sig icke att gå ifrån en viss uppgiftsgrupp, förrän man lärt sig att säkert bemästra de svårigheter den erbjuder. Som Kellers framhåller, är skolan avsedd icke för utomordentliga begåvningar utan för elever av genomsnittsklass och för att kunna tillgodogöra sig de första avsnitten fordras endast kunskap i harmonilära. För att genomgå *hela* kursen torde dock behövas en ej för ringa kännedom även om kontrapunktikens lagar. Även om sålunda denna skola i sina krav och sitt mål måhända ligger på ett högre plan än det för oss sedvanliga, hindrar detta icke, att man ville önska Kellers improviseringsskola den största användning också i vårt land. För den som har hand om utbildning av organister skulle ett studium av denna kurs bli till god hjälp vid undervisningen i detta viktiga ämne, men det finnes säkert icke någon i tjänst stående organist, som icke skulle för egen del draga den största nytta av en bekantskap med detta verk. På ansvars-kännande håll är man på det klara med, att en renässans av den gudstjänstliga orgelimproviseringen är önskvärd, så framt icke detta område skall komma alltför starkt i bakhand jämfört med den liturgiska förnyelsen i övrigt. I den kellerska skolan äger man numera ett gott redskap i arbetet för att återsätta orgelimprovisationens konst på det höga plan, där vi veta, att den en gång under tidigare skeden av kyrkomusikens historia har befunnit sig.

Carl E. Rosenquist.